

Az állampolgárság fogalma és összetevői napjainkban

A közelmúlt tudományos és közéleti vitáiban számos alkalommal találkozhatunk az állampolgárság fogalmával. Az állampolgárság tipikusan olyan kifejezés, amelyet nap mint nap használunk anélkül, hogy elgondolkodnánk pontos jelentéséről és tartalmának gazdagságáról. A *Jog Állam Politika* előző számában megjelent történeti visszatekintés^[1] folytatásaként jelen tanulmány az állampolgárságról folytatott szakmai diskurzushoz kíván hozzájárulni, és az állampolgárság belső jogi és nemzetközi jogi kortárs fogalmának meghatározására vállalkozik.

Az állampolgárság fogalmának elemzése előtt szükséges leszögezni, hogy jogi szempontból az állampolgárság politikai-jogi értelmének vizsgálata releváns. Az állampolgárság politikai-jogi fogalma elhatárolandó az angol és más nyelvekben az állampolgársággal azonos kifejezéssel (*nationality, nationalité, Nationalität, nacionalidad, nazionalita*) leírható történelmi-biológiai értelmű, magyar nyelvre nemzetiségnek fordítható kifejezéstől, amely faji, történelmi, kulturális azonosságból, valamint a nemzeti csoport egységének szubjektív érzéséből fakadó nemzetiséghez tartozást jelent.^[2]

I. AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG MINT KAPCSOLAT

Az állampolgárság mindenekelőtt az állampolgár és az állam között fennálló *kapcsolatként* írható le, mely kötelék alapjának meghatározásai különbözőek lehetnek. A kapcsolat alapja összefügg a kötelék létrejöttével, valamint az egyén és az állam közötti kapcsolatot teremtő tényekkel. A kapcsolat eredetét tekintve különféle nézetek alakultak ki, egyesek az összetartozás alapjaként jogi kapcsolatot,^[3] mások személyi,^[4] történelmi vagy biológiai köteléket említene. A történelmi vagy biológiai kapcsolat jelen esetben kizárható, mivel a *nationality* kifejezés eme aspektusának vizsgálata a fent említettek miatt irreleváns – a jogi vagy személyi kapcsolat lehetőségei azonban elemzésre szorulnak.

[1] Ganczer, 2011, 61–79.

[2] Oppenheim, 1905, 349.; Boll, 2007, 68.; Weis, 1956, 3.

[3] Randelzhofer, 1982, 417.; Dupuy, 2004, 71.

[4] Willoughby, 1907, 916.; J. H. W. Verzijl jogi és személyes kapcsolatnak tekinti az állampolgárságot. (Verzijl, 1972, 7.)

Míg korábban az állampolgárság a természetjogi szemlélet szerint a természet általi adomány volt,^[5] vagy a társadalmi szerződés elméletek értelmében a társadalmi szerződés megkötéséből fakadt,^[6] addig napjainkban a kapcsolat, az állampolgárság belső jogi szabályozásának általánossá válásával, az államok jogszabályaiban lefektetett módon keletkezhet. Ez szolgál alapul ahhoz, hogy az állampolgárságot jogi kapcsolatként írjuk le. Születéssel történő állampolgárság-szerzés esetében a jogi kapcsolat alapja általában a szülők egyikének vagy mindegyikének állampolgársága, vagy az egyénnek az állam területén való születése. Az egyént az államhoz így apai, anyai állampolgári leszármazás vagy területi kötelék fűzi, tehát a jogi kapcsolat mögött személyes kapcsolat húzódik meg.^[7] Honosítás esetén gyakran az állampolgárság megadásának feltétele az állam területén meghatározott időtartamú állandó tartózkodási hellyel való rendelkezés, olykor az alkotmányos alapismertekben való jártasságot igazoló vizsga letétele, az állam hivatalos nyelvének ismerete, esetenként a gyermek, házastárs állampolgársága, tehát a területi, személyes kötődés szükségessége ez esetben is vitathatatlan. Az egyén és az állam kapcsolata azonban jóval többet jelent a kötelék létrejöttének feltételeinél, magában foglalja ugyanis az e követelményeken túl fennálló valódi kapcsolatot, amely az egyén és az állam között szükségszerűen létezik.

Sajátosnak tekinthető a kapcsolat a vatikáni polgárság és az uniós polgárság esetében. A kapcsolat speciális jellegéhez hozzájárul, hogy mindkét jogintézmény *sui generis*nek tekinthető,^[8] így – államiság hiányában – állampolgárság helyett polgárságról kell beszélnünk. A vatikáni polgárság esetében a kapcsolat amiatt sajátos, mert a polgárság egyéb feltételek mellett a vatikáni hivatalviseléshez kötődik, így annak lejártával általában megszűnik, továbbá 2011. március 1-jétől már csak kérelemre szerezhető meg.^[9] Mindez jól mutatja a vatikáni polgárság esetében a kapcsolat eseti és időleges jellegét.

Az uniós polgárság sem a szó szoros értelemben vett állampolgárság, egyrészt, mivel az Európai Unió nem tekinthető államnak, másrészt, mivel az

[5] Vattel, 1916, 87–88. §215. (E. de Vattel nem tekinthető tisztán természetjogásznak, azonban az állampolgársággal kapcsolatos nézetei természetjogi szemléletűek.); Kettner, 1978. 8.

[6] G. Cogordan szerint az állampolgárság az állam és az egyének között egyfajta szerződést hoz létre. Cogordan, 1879, 5. A. Weiss ezzel szemben a szerződést tekinti az állampolgárság jogalapjának. (Weiss, 1892, 7.)

[7] Donner, 1994, 32–33.

[8] A Vatikán *sui generis* jellegéről lásd Brownlie, 2003, 63–64. Az Európai Unió *sui generis* jellegéről lásd MacCormic, 2009, 142–143.

[9] Law concerning citizenship, residency and access to Vatican City of 2011. A törvényt 2011. február 22-én fogadták el, és 2011. március 1-jén lépett hatályba. A törvény az 1929. évi 'Law concerning citizenship and residence' elnevezésű jogszabály helyébe lépett. A törvény értelmében a vatikáni polgárságot kérelemre a pápa vagy a pápa nevében a Vatikánt kormányzó bíboros adhatja meg a pápának, a Vatikánban vagy Rómában élő bíborosoknak, az Apostoli Szentseké diplomáciai szolgálatában álló egyéneknek, valamint más, a Vatikán hivatalában és szolgálatában álló, Vatikánban élő személyeknek, illetve a polgárok Vatikánban élő házastársainak, leszármazóinak.

uniós polgárság másodlagos, csak kiegészíti a tagállami állampolgárságot.^[10] Minden olyan egyén az Unió polgárának minősül, aki a tagállamok valamelyikének állampolgára.^[11] Az uniós polgárság tehát a tagállami állampolgárságból fakad, amely az adott állammal fennálló kapcsolat alapján jön létre vagy szűnik meg, így az uniós polgárok jogi kapcsolata az Európai Unióval csupán annyi, hogy állampolgárságuk szerinti állam, amellyel állampolgári kapcsolata áll fenn, tagja az Uniónak. A személyi kapcsolat is hiányos, ugyanis nem létezik az egyén és az Unió között egy olyan sokoldalú és szoros kapcsolat, mint amely az állampolgár és az állam között fennáll,^[12] amelyre az Unió bővítési folyamata is kedvezőtlenül hatott.^[13] Az uniós polgárságban nem jelenik meg továbbá a lojalitási (állampolgári hűségi) elem sem, és e polgárság nem feltételez effektív kapcsolatot az egyén és az Unió között.^[14]

A szövetségi államokban ezzel szemben a szövetségi állampolgárság megszerzése és elvesztése a szövetségi állam által szabályozott,^[15] amellet, hogy általában a tagállami állampolgárság megléte is szükséges a szövetségi állampolgárság megszerzéséhez.^[16] A szövetségi állam tényleges államiséga, valamint az egyénnek a szövetségi állammal a jogi kapcsolaton túl fennálló szorosabb kapcsolata megteremti az állampolgári hűség,^[17] és a személyi kapcsolat létrejöttének lehetőségét.

1. Az állampolgári hűség

A középkori hűbéri rendszerben kialakult, hűségen alapuló kapcsolat továbbélésének tekinthető^[18] az angolszász államokban az állam és az egyén kölcsönös kapcsolatként felfogott állampolgárság koncepció, amely az állampolgárság

[10] Lisszaboni szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról, Lisszabon, 2007. december 13. Hatályba lépett: 2009. december 1. Magyarországon kihirdette: 2007. évi CLXVIII. törvény az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről. 1. cikk 12. pont, amely a 8. cikkbe foglalja az Európai Unióról szóló szerződés 17. cikk (1) bekezdésének módosított rendelkezéseit.

[11] Uo.

[12] Knapp, 2009, 76.

[13] Tóth, 2009, 101.

[14] Tóth, 2004, 10.

[15] Lásd például az amerikai állampolgárságot szabályozó – Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82-414 –, valamint a svájci állampolgárságot szabályozó – Federal Law of Granting and Loss of Swiss Nationality of 1952 – törvényeket.

[16] Moore, 1906, 274. §372.

[17] Jól példázza ezt, hogy az amerikai állampolgárság honosítással való megszerzéséhez hűség- esküt kell tenni. Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82-414, Section 337 (4).

[18] A középkori hűbéri hűséghez képest azonban a napjainkban értett hűség különbözik abban, hogy míg a középkorban a hűbéri hűséghez a hűbérúr védelmi kötelezettsége társult, napjainkban az állam mérlegelési joggal rendelkezik például a diplomáciai védelem nyújtása tekintetében.

keletkezésének feltételein túl, a hűséget (*allegiance*) veszi alapul.^[19] Emellett azonban az állampolgári hűség követelménye számos kontinentális jogrendszerű állam állampolgári esküjének szövegében is megjelenik.^[20] A hűség köteleke megtalálható a Harvard Egyetem által 1930-ban készített, az állampolgárság szabályozásáról szóló tervezet állampolgárság-fogalmában is.^[21] Az állampolgárság kifejezi az ilyen minőséget hordozó személy állam felé fennálló állandó hűségét (*permanent allegiance*),^[22] szemben az állam területén állandó vagy ideiglenes lakóhellyel rendelkező külföldiek állam felé tanúsított időleges hűségével (*temporary allegiance*),^[23] vagy az állam területén tartózkodó külföldiek helyi hűségével (*local allegiance*), melyek az egyén állam területén való jelenléte miatt a szuverén által nyújtott védelemért viszonzásul alakulnak ki.^[24] Egyes nézetek szerint abban az esetben is, ha az egyén ellenséges állam polgára.^[25] Az állampolgári hűség a középkori hűség tartalmához képest új jelentést kapott, az uralkodóhoz való hűség kifejezése helyett az egyén államhoz tartozását kifejező

[19] Weis, 1956, 32. Jól példázza ezt, hogy az Egyesült Királyság hatályos törvénye szerint a nem születéssel, hanem regisztrációval, illetve honosítással való állampolgárság szerzés során az egyénnek hűségesküt kell tennie. British Nationality Act of 1981. 42. (1) (a) (b) (ii). A törvény 5. melléklete értelmében az egyén az esküt az alábbiak szerint teszi le: „Én, [név], a Mindenható Istenre esküszöm, hogy brit állampolgárként hű leszek, és igaz hűséggel tartozom Második Erzsébet Királynő Őfelségéhez, törvény szerinti örököseihöz és utódaihoz.” Az állampolgári esküvel azonban az egyén nem a királynő személyéhez fogad hűséget, hanem a politikai értelemben vett uralkodóhoz, mivel alkotmányjogi szempontból a királynőt a hivatali tisztséggel, nem pedig személyével szükséges azonosítani. Lásd *Shaw v. Minister of Immigration and Multicultural Affairs*, High Court of Australia, 9 December 2003, [2003] HCA 72, [14].

[20] A magyar állampolgársági törvényben például a honosított vagy visszahonosított személynek többek között állampolgársági esküt vagy fogadalmat kell tennie, melyek szövegében „[a] Magyar Köztársaságnak hű állampolgára leszek” fordulat is szerepel. Lásd 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról. 7. § (4) bekezdés. Emellett például Csehország, Észtország, Görögország, Olaszország, Litvánia és Málta állampolgársági törvényében is állampolgársági hűségeskü található. Lásd Act on the Czech National Council on Acquisition and Loss of Citizenship of 1993, Article 12; Citizenship Act of Estonia of 1995, Article 6, Section 7; Code of Greek Nationality of 2004, Article 9, Section 2; Italian Nationality Act No. 91 of 1992, Article 10; Act on Citizenship of Republic of Lithuania No. IX-1078 of 2002, Article 15; The Maltese Citizenship Act No. XXX of 1965, Article 3, Section 5, Schedule I.

[21] A Harvard fogalom-meghatározása szerint az „állampolgárság egy természetes személy státusza, aki a hűség kötelékével egy államhoz kapcsolódik.” Lásd a Harvard által készített, és az 1930. március 13-tól április 13-ig tartó hágai kodifikációs konferencián a résztvevő államok képviselői számára benyújtott tervezetet kommentárokkal, Harvard Law School, 1929, 23.

[22] Lásd az Egyesült Államok hatályos törvényében az állampolgárok definícióját: Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82-414, Section 101. (a) (21).

[23] *Teruo Naito v. Acheson*, 106 F. Supp. 770 (S.D. Cal. 1952), 774. Wildman, 1849, 40. Tassy Pál ideiglenes alattvalónak nevezi azokat a személyeket, akik „több avagy kevesebb ideig idegen államban tartózkodnak a nélkül, hogy az idegen állam kötelékébe belépni akarnának, ilyenekül tekintetnek bizonyos körülmények között azok is, a kik idegen állam területén ingatlanokat szereznek”. Tassy, 1887, 35.

[24] *Charlisle v. United States*, 83 U.S. (16 Wall.) 147 (1872), 147.

[25] *Gillars v. United States*, 182 F.2d 962 (D.C. Cir. 1950), 980.

ténnyé vált.^[26] Az állampolgári hűség napjainkban úgy határozható meg, mint az egyén valamennyi kötelezettsége,^[27] vagy mint az egyén hűségi és engedelmességi kötelezettsége^[28] az állam felé, amelynek teljesítésével felhagyhat,^[29] például az állampolgárságról való lemondással. Az örök hűség (*perpetual allegiance*) teóriája^[30] tehát napjainkban már nem érvényesül. Az állampolgári hűség szervesen kapcsolódik az állampolgársághoz, így az állampolgárság elvesztésével – függetlenül attól, hogy az egyén akaratából történik vagy sem – az állampolgári hűség megszűnik.^[31]

2. Az állampolgár és az állam megfelelő kapcsolata

Az egyén és az állam között az állampolgárság útján létrejövő kapcsolat tartalma túlmutat a hűség meglétéén. A Nemzetközi Bíróság a honosítással kapcsolatos *Nottebohm-ügyben* hozott ítéletében az állampolgárság mint jogi kapcsolat alapjaként az összetartozás társadalmi tényét, a létezés, az érdeklődés és az érzelmek megfelelő kapcsolatát, valamint a kölcsönös jogokat és kötelezettségeket említi.^[32] Az állampolgárság létrejötténél a tényleges, megfelelő kapcsolat követelménye mint az állampolgárság effektivitásának elve az ügyet követően honosodott meg a nemzetközi jogban. Megjegyzendő, hogy a megfelelő kapcsolat követelménye az állampolgársághoz való joggal egyre inkább összefonódik, államutódlás esetén ugyanis az állam számára az állampolgárság adásának kötelezettségét keletkeztető tényé válik azon egyének tekintetében, akiknek

[26] Cornelisse, 2010, 48.

[27] Harvard Law School, 1929, 23.

[28] Field, 1929, 116.

[29] Vattel, 1916, 88. §215.

[30] A 17. század elején Angliában honosodott meg az örök hűség (*perpetual allegiance*) elmélete, mely szerint a születéssel alattvalóvá váló személyek alattvalói minőségükről nem mondhattak le, mivel hűségük a szuverén felé tanúsított hála kötelezettségét jelentette, melyet nem lehetett elveszíteni, megsemmisíteni és megváltoztatni. Blackstone, 1979, 357. Az alattvalói örök hűség elmélete a XVIII. század végén megdőlni látszott, melyet az amerikai 1776. július 4-i Függetlenségi Nyilatkozat, az ezt követően, október 21-én született kongresszusi döntés, valamint az 1795. évi, alattvalói státuszról való lemondási klauzulát tartalmazó törvény (United States Naturalization Act of January 29, 1795. Chapter 20, Section 1.) igyekezett felszámolni – ezzel a születésével életre szóló alattvalói státuszt szerző egyénből az államhoz tartozásáról rendelkező polgár vált. (Erler – West – Marini, 2007, 35.; Franklin, 1906, 2.)

[31] Az állampolgári hűségnek az állampolgárság elvesztésével egy időben történő megszűnését jelzi a versaillesi békeszerződés 278. cikke is, mely értelmében Németország elismeri korábbi állampolgárai újonnan szerzett állampolgárságát, valamint állampolgári hűségük megszakadását. Peace Treaty of Versailles (Versaillesi békeszerződés), Versailles, 1919. június 28. Hatályba lépett: 1920. január 10. 278. cikk.

[32] International Court of Justice, *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 23.

megfelelő kapcsolata áll fenn az adott állammal.^[33] Ahhoz, hogy az egyén állampolgársága valódi legyen, vagyis kapcsolata az állammal több legyen annál, minthogy ahhoz jogi értelemben állampolgárság fűzi, szükség van az állammal való személyes kapcsolatára, az államhoz való tényleges kötődésére. Az állampolgári jogok és kötelezettségek is általában akkor valósulhatnak meg maradéktalanul, ha a jogi kapcsolaton túl a megfelelő személyi kapcsolat is fennáll. Az effektivitás hiányának tehát általában következménye az állampolgári jogok és kötelezettségek hiánya, továbbá a nemzetközi jogban az állampolgárság más államok általi el nem ismerése.

Összegezve, az állampolgárság keletkezését, megszűnését tekintve egyértelműen jogi kapcsolatként írható le, azonban a jogi kapcsolat mögött az egyén és az állam személyes kapcsolatának kell meghúzódnia ahhoz, hogy az állampolgárság effektívnek minősüljön, és így a szintén jogilag szabályozott állampolgári jogok és kötelezettségek az állampolgársághoz kötődjenek, valamint az állampolgárság elismerése más államok által biztosított legyen.

II. AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG MINT TAGSÁG

Az állampolgárság *államban való* tagságként történő felfogása is megfigyelhető,^[34] amely az ókori *polisi* polgárságra, a középkori városi polgárok városban viselt tagságára, valamint a népszuverenitás elméletére vezethető vissza. A történelmi gyökerekhez visszanyúlva az ókori *polisi* és a középkori városi polgárságról egyaránt elmondható volt, hogy e státusz az egyének számára politikai jogokkal való rendelkezést jelentett. A XIX. század végén a *Minor v. Happersett* ügyben az amerikai Legfelső Bíróság elnöke az állampolgárságot (*citizenship*) az egyének politikai közösségben vagy a nemzetben való egyesüléseként jellemezte, melynek során az egyének a nemzet tagjává válnak.^[35] A XX. század elején szintén az amerikai Legfelső Bíróság az állampolgárság (*citizenship*) politikai társadalomban való tagság jellegét hangsúlyozta 1913-ban a *Luria v. The United States* ügyben,^[36] valamint ehhez hasonlóan határozta meg az állampolgárságot 1929-ben egy nemzetközi választottbíróóság, amely az *In re Robert John Lynch, Great Britain and Mexico* ügyben az egyén állampolgárságának (*nationality*) alapja-

[33] Egyezmény államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről, Strasbourg, 2006. május 19. Hatályba lépett: 2009. május 1. Magyarországon kihirdette: 2008. évi XCVIII. törvény az Európa Tanács 2006. május 19-én, Strasbourgban elfogadott, az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló Egyezménye kihirdetéséről. 5. cikk (1) bekezdés b) pont. Az 5. cikk (2) bekezdés értelmében megfelelő kapcsolatot jelent: a) jogi kötelék a jogelőd állam területi egységéhez, amely a jogutód állam területévé vált; b) azon a területen való születés, amely a jogutód állam területévé vált; c) az utolsó szokásos tartózkodási hely a jogelőd állam területén, amely a jogutód állam területévé vált.

[34] H. F. van Panhuys az állampolgárság politikai-jogi fogalmánál az egyén államban való tagságát hangsúlyozza. Panhuys, 1959, 37. Szintén az egyén államban való tagságát említi Field, 1929, 115.; Weis, 1956, 239.; Teghze, 1930, 245.

[35] *Minor v. Happersett*, 88 U.S. 162 (1874), 166–167. (Chief Justice Waite).

[36] *Luria v. The United States*, 231 U.S. 9 (1913), 22.

ként a független politikai közösségben való tagságot említette.^[37] Napjainkban azonban az állampolgárok és a politikai közösségbe tartozó állampolgárok köre azonban nem esik egybe, mivel az államban tagsággal rendelkező állampolgárok tágabb körén belül helyezkedik el a politikai közösségbe tartozó állampolgárok kisebb csoportja. Mivel az egyén tagságának felfogása elsősorban a politikai jogokkal rendelkező állampolgárok politikai közösségben való tagságához köthető, az elmélet aligha alkalmazható a politikai közösségnél jóval tágabb állampolgárság definiálása során.

III. AZ ÁLLAM SZUVERENITÁSÁNAK MEGNYILVÁNULÁSA AZ ÁLLAMPOLGÁROK FELETT

Amennyiben az egyént állampolgársági kötelék fűzi az államhoz, *az állam szuverenitása alá kerül*, melynek következtében az állam joghatósággal rendelkezik állampolgára felett mind a határain belül, mind pedig az egyén külföldi, vagy állami szuverenitás alatt nem álló területen való tartózkodása esetén.^[38] Itt cáfolandó meg Hans Kelsen azon állítása, miszerint az állam személyi joghatósága azért nem értelmezhető, mivel az állam felől nézve nem tehető különbség a külföldön lévő külföldiek, valamint a külföldön tartózkodó állampolgárok között.^[39] Hasonlóképpen cáfolandó az állampolgárság extra-territoriális jogi hatályát elutasító Cardenas-doktrína is.^[40] Eme elméletek ugyanis a történelem során létrejött számos kapitulációs szerződésre,^[41] a diplomáciai és konzuli védelemre, illetve a külföldön tartózkodó állampolgárok politikai jogai gyakorlásának biztosítására hivatkozással^[42] egyértelműen megdönthetők. Érdemes megemlíteni, hogy már a korabeli magyar szakirodalomban is egységes állás-

[37] *In re Robert John Lynch, Great Britain and Mexico*, Claims Commission (Zimmermann, Jones, Flores), 8 November, 1929. Annual Digest of Public International Law Cases 1929-1930. Case No. 134., 222.

[38] Hasonló szellemben lásd Dupuy, 2004, 71.

[39] Kelsen, 1932, 236.

[40] Lázaro Cardenas mexikói elnök 1938. szeptember 10-én, Mexikóban tartott, háború elleni nemzetközi konferencián fejtette ki azt, hogy az állampolgárság tekintetében el kell vetni a határon átnyúló hatály, vagyis a külföldi státusz elméletét, mivel az állampolgárság hatálya az egyén külföldi tartózkodása esetén szükségképpen felfüggesztődik. Elmondta továbbá, hogy a külföldön lévő állampolgárok – a határok és a szuverenitás kiterjesztésének első lépcsőjeként – más államok elleni váratlan hódítás előretolt bástyáivá válnak, amennyiben államuk támogatása és védelme alatt állnak. Cardenas elnök beszéde nyilvánvalóan politikai nyilatkozatnak tekinthető, azonban megemlézése e témánál elengedhetetlen. Lásd bővebben Brown, 1940, 300-301.

[41] A kapitulációs szerződések lehetővé tették a külföldön lévő kereskedő állampolgárok számára, hogy jogvitáikat ne a helyi hatóságok a helyi jog alapján, hanem saját államuk konzuljai a hazai jogok alapján döntsék el, emellett a szerződések gyakran vámkedvezményeket biztosítottak. A kapitulációs szerződések eredete 1082-re vezethető vissza, amikor velencei kereskedők számára a Bizánci Birodalom biztosította e jogokat. Az első valódi kapitulációs szerződést azonban I. Ferenc francia király és Nagy Szulejmán 1532-ben kötötte meg. Ezt követően terjedtek el, elsősorban az iszlám jogterületen. Lásd bővebben Kuran, 2011, 209-227.

[42] Az extra-territoriális hatályra további példákat lásd Willoughby, 1907, 917-918.

pont alakult ki abban, hogy az állam joghatósága az állampolgárok tekintetében a területén kívül is fennáll.^[43]

Az állam területi szuverenitásából fakadóan a határain belül lévő állampolgárai és a külföldi személyek felett egyértelműen rendelkezik joghatósággal, azonban az állampolgárok az állammal fennálló kötelékükből fakadóan sokkal inkább az állam személyi szuverenitása által kerülnek az állam joghatósága alá, amely az állampolgárok felett nem csak az állam határain belül, hanem azokon túl is fennáll. Mivel az állam területi szuverenitása az állam területén tartózkodó állampolgárokra és külföldiekre egyaránt vonatkozik, az egyének e két csoportja között tulajdonképpen az állam személyi szuverenitása tesz különbséget.^[44] Az állam joghatóságának következtében az állampolgár az állam jogszabályaiban lefektetett állampolgári jogok és kötelezettségek alanyává válik, mely jelenség természete különböző elméleti megközelítésekkel ragadható meg.

IV. AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGHOZ FÜZZŐDŐ JOGOK ÉS KÖTELEZETTSÉGEK

Az állampolgársághoz fűződő jogok és kötelezettségek vizsgálata kapcsán két egymástól elkülönülő nézet figyelhető meg aszerint, hogy azok milyen módon kapcsolhatók az állampolgársághoz. Az állampolgárság felfogása eszerint összpontosíthat annak *státuszként*, *minőségként* való meghatározására, vagy *jogviszonyként* való értelmezésére.

1. Az állampolgárság státusz vagy jogviszony jellege

Az állampolgárság *státuszként*,^[45] *minőségként*^[46] való felfogása a történelmi előzményekre vezethető vissza. Mind az ókorban (a római *status civitatis*), mind a középkorban (az alattvalói minőség) megfigyelhető az állampolgárság ekként való értelmezése, melynek hatása az angolszász jogban, a francia magánjogban, valamint a német alkotmányjogi teóriákban is megnyilvánul.^[47] Az állampolgárságot státuszként definiálja a Harvard már említett tervezete is.^[48] E felfogás alapján, az állampolgári jogok és kötelezettségek tekintetében az állampolgárság úgy határozható meg, mint az egyénnek az állampolgári státuszában megnyilvánuló, abban rejlő jogainak és kötelezettségeinek összessége.^[49]

[43] Irk, 1929, 136.; Faluhelyi, 1936, 128–129.; Buza, 1935, 171, 179–180.; Teghze, 1930, 247–248.

[44] Weis, 1956, 8.

[45] F. Williams az állampolgárságot az egyén akaratától független, születéssel keletkező státuszként definiálja. Williams, 1927, 53.; *United States v. Germany*, Mixed Claims Commission, Administrative Decision No. 1., 1 November 1923. United Nations, 2006, 21.; Buza – Hajdu, 1968, 175.

[46] Oppenheim, 1905, 348.

[47] Makarov, 1947, 26–30.

[48] A Harvard fogalom-meghatározása szerint az „állampolgárság egy természetes személy státusza, aki a hűség kötelékével egy államhoz kapcsolódik.” (Harvard Law School, 1929, 22.)

[49] Makarov, 1947, 32.

Az állampolgárságot *jogviszonyként* értelmező nézet a jogviszony alanyainak az állampolgárt és az államot tekinti.^[50] Eme álláspont elsősorban a jogviszony tárgyát képező jogok és kötelezettségek meglétére összpontosít, amely a státuszelmélettől eltérően, nemcsak az egyén állampolgári jogait és kötelezettségeit, hanem az állampolgárságból fakadó állami jogokat és kötelezettségeket is magában foglalja. A nemzetközi jogban az állam állampolgárságból eredő jogai és kötelezettségei fontos szerephez jutnak, így a nemzetközi jog szemszögéből az állampolgárság jogviszonynak tekintendő.

Az uniós polgárság a tekintetben is elkülöníthető a valódi állampolgárságtól, hogy státusz vagy jogviszony jellegének teljessége megkérdőjelezhető. Az uniós polgárok jogai ugyanis nevesítve vannak,^[51] azonban kötelezettségeik teljesítését bár említi a lisszaboni szerződés, azonban olybá tűnik, hogy az uniós polgárok kötelezettsége tulajdonképpen az Európai Unió jogának betartása.^[52] Ez valójában nem tekinthető a szó szoros értelmében vett (állam)polgári kötelezettségnek, emellett a tagállamokban élő, nem uniós polgárookra is vonatkozik. Kijelenthető tehát, hogy az uniós polgároknak az állampolgári értelemben vett, az Unió felé fennálló polgári kötelezettségei nincsenek.

2. Az állampolgári jogok és kötelezettségek keletkezése

Az állampolgárságot státuszként, minőségként, vagy jogviszonyként értelmező elméletek hasonló kérdéseket vetnek fel *az állampolgári jogok és kötelezettségek* mibenléte kapcsán. Mindkét nézet képviselői vizsgálják azt, hogy az állampolgárság keletkezteti-e eme jogokat és kötelezettségeket, vagy az állampolgárság csupán előfeltétele azok keletkezésének, és így az állampolgári jogok és kötelezettségek az állampolgárság másodlagos reflexióinak tekinthetők.

Egyesek szerint állampolgári jogokat és kötelezettségeket az állampolgárság keletkezteti.^[53] Elfogadhatóbb azonban az a nézet, miszerint az állampolgárság előfeltétele ugyan, de önmagában nem keletkeztetője az állampolgári jogoknak,

[50] Nagy, 1999, 261.

[51] Lásd az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés egyetemes szerkezetbe foglalt változatának 17. cikk (2) bekezdése, valamint a 18–21. cikkei, melyeket a lisszaboni szerződés 1. cikk 34–37. pontjai módosítottak.

[52] Osztoivits András úgy fogalmaz, hogy az uniós polgárok kötelezettségei említésének elmaradása „nem jelenti azt, hogy az adott jogviszonyok alanyaiként mentesülnének a közösségi jogi szabályok betartása alól.” (Osztoivits, 2008, 68.)

[53] P. Weis az állampolgárságot úgy definiálja, amely az egyén és az állam között kölcsönös jogokat és kötelezettségeket keletkeztet. Weis, 1956, 31. S. O’Leary szerint a jogok és kötelezettségek az elsődleges jogi (állampolgári) kapcsolatból erednek, azonban e kapcsolatnak nem lényegi elemei. (O’Leary, 1996, 10.); Lord Buckmaster bíró szerint az állampolgárság „jogokat alkot és kötelezettségeket ró ki”. *Ex parte Weber*, 1 A.C. 421 (1916), 424. Faluhelyi Ferenc szerint „[a]z állampolgárság [...] állampolgári kötelezettségeknek és jogoknak a forrása”, illetve „[a]z állampolgárság [...] bizonyos kötelezettségeket von maga után”, amelyből inkább következik, hogy az állampolgári jogokat és kötelezettségeket az állampolgárságból keletkezteti, azonban álláspontja nem szűrhető le teljes bizonyossággal. (Faluhelyi, 1936, 116–117.)

illetve kötelezettségeknek.^[54] Az állampolgári jogok és kötelezettségek ugyanis nem realizálódnak az állampolgárság megszerzésével egy időben, mivel létrejöttükhöz az állampolgárságon túl általában további feltételek (például állandó lakóhely, meghatározott életkor) szükségesek. Az állampolgári jogok és kötelezettségek az állam személyi szuverenitása miatt, tartózkodási helytől függetlenül fennállnak, amennyiben az egyén és az állam megfelelő kapcsolatát is mutató feltételek teljesülnek. Jó példázza ezt a külföldön lévő állampolgárok választójogának alakulása, miszerint az államok biztosítják az állandó lakóhellyel rendelkező, de a választások idején külföldön tartózkodó állampolgárok a választás és választhatóság lehetőségét, míg a külföldön élő állampolgárok általában nem rendelkeznek választójoggal. Az állampolgár státuszként való felfogása azt feltételezhetné, hogy eme elmélet képviselői az állampolgári jogokat és kötelezettségeket automatikusan az állampolgárságból keletkeztetik, azonban elterjedtebbek az állampolgári jogokat és kötelezettségeket a státusz következményeként értelmező nézetek.^[55]

3. Az állampolgári jogok és kötelezettségek mint az állampolgárság tartalmi elemei

Az állampolgári jogok és kötelezettségek létrejöttének elemzése elválasztandó annak vizsgálatától, hogy azok az állampolgári státusz, illetve az állampolgári jogviszony tartalmát képezik-e. Az állampolgári jogok és kötelezettségek benne rejlenek az állampolgárságban, azt tartalommal töltik ki, azonban az állampolgárságnak nem szükségképpen elemei,^[56] hiányuk nem eredményezi az állampolgárság megszűnését. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy jogi értelemben – vagyis *de jure* – hontalannak azok a személyek tekinthetők, akik nem rendelkeznek egyetlen állam állampolgárságával sem, amely megállapítás független az állampolgári jogok és kötelezettségek meglététől. Amennyiben az egyén az állampolgári jogokat vagy kötelezettségeket valamilyen oknál fogva nem tudja gyakorolni, illetve teljesíteni, állampolgársága nem szűnik meg, csupán *de facto* hontalannak tekinthető, amely természetesen kezelendő probléma, azonban nincs hatással az állampolgárságra. Az állampolgári jogok és kötelezettségek államonként különbözőek,^[57] így nemzetközi jogi értelemben az állampolgárság aligha tehető függővé különféle jogok és kötelezettségek birtoklásától, mivel nem állapítható meg egységesen, mely jogok és kötelezettségek foglalhatók az állampolgárságba.^[58] Emellett a nemzetközi jogban az állampolgárság effekti-

[54] A. Randelzhofer úgy látja, hogy az állampolgárság az állampolgári jogoknak és kötelezettségeknek előfeltétele ugyan, de nem azok forrása, tehát eme jogok és kötelezettségek nem az állampolgárságból keletkeznek. (Randelzhofer, 1982, 417.)

[55] Makarov, 1947, 32.

[56] *Minor v. Happersett*, 88 U.S. 162 (1874).

[57] Makarov, 1947, 32.

[58] Ezzel szemben belső jogi értelemben az állampolgárság szabályozásnál, az állam szuverenitásából eredően, irrelevánsnak tekinthetők más államok eltérő megoldásai.

vitásának vizsgálata elsősorban nem az állampolgári jogok és kötelezettségek meglétére terjed ki, hanem az egyén és az állam kapcsolatának valódiságára, ténylegességére.^[59] Mindezekből megállapítható, hogy az állampolgárság léte nem függ az állampolgári jogok és kötelezettségek fennállásától.

V. AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG KÖZJOGI VAGY MAGÁNJOGI JELLEGE

Az állampolgárság meghatározásánál szükséges kitérni annak *közjogi vagy magánjogi* jellegének vizsgálatára. Az állampolgárság magánjogi, szerződésen alapuló viszonyként való felfogása rendkívül szűk körben figyelhető meg,^[60] az európai államok közül is csupán két állam – Franciaország és Spanyolország – szabályozza az állampolgárságot magánjogi jogszabályban.^[61] Az állampolgárság sokkal inkább tekinthető az egyén és az állam között fennálló közjogi kapcsolatnak,^[62] amely alapul szolgál az egyén és az állam egymással szemben fennálló jogai és kötelezettségei keletkezésének, és amely nyilvánvalóan kihat az egyén magánjogi jogaira és kötelezettségeire. A magyar álláspont egyértelműen a közjog körébe sorolja azokat az alapelveket és jogszabályokat, amelyek az állam állampolgárokkal való kapcsolatára vonatkoznak.^[63] A közjogi jelleget hangsúlyozó szakirodalmi túlsúly mellett említést érdemel, hogy az államok többségének alkotmánya rendre említi az állampolgárságot, gyakran törvényi szintre utalva annak szabályozását, emellett az állampolgárságra a nemzetközi jog is közjogi intézményként tekint. A szakirodalom és a nemzetközi gyakorlat tehát meggyőzően bizonyítja az állampolgárság közjogi jellegét.

VI. AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG BELSŐ JOGI ÉS NEMZETKÖZI JOGI TERMÉSZETE

Az állampolgárság kettős természetű a tekintetben, hogy mind *belső jogi*, mind *nemzetközi jogi* karakterű.^[64] A *domaine réservé* elvéből fakadóan az állam szuverenitásából eredő joga az állampolgárság keletkezésének, részletes tartalmának és megszűnésének meghatározása,^[65] melyet a nemzetközi jog annyiban

[59] International Court of Justice, *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 23.

[60] Lásd például Weiss, 1892, 7.; Niboyet, 1938, 122–123.

[61] Code Civil des Français de 1803 (legutóbbi módosítás 1999), Titre I bis De la nationalité française; Código Civil de España de 1889, Libro I, Título I, Libro Primerode las Personastítulo Primero, De los españoles y extranjeros.

[62] Blackstone, 1979, 354.; Verzijl, 1972, 7.

[63] Lamm, 2009, 419.; Búza, 1935, 168.; Faluhelyi, 1936, 105.

[64] Dupuy, 2004, 71.; Randalzhofer, 1982, 417.

[65] Lásd *Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Laws* (Egyezmény állampolgársági törvények kollíziójának számos kérdéséről), Hága, 1930. április 13. Hatályba lépett: 1937. július 1, 1. cikk; *Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco*, Advisory Opinion, 7 February 1923, P.C.I.J. Series B, No. 4, 24. International Court of Justice, *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, Second Phase, Judgement of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 23.

szabályoz, amennyiben az adott állam ezzel összefüggésben nemzetközi jogi kötelezettséget vállal.^[66] Az állampolgárság tehát elsősorban belső jogi jellegű amiatt, hogy keletkezése, megszűnése, illetve az állampolgári jogok és kötelezettségek tartalma a belső jog szabályozási körébe esik,^[67] melynek következtében az állampolgárság koncepciója a belső jogban az egyes államok jogától függ, így számos belső jogi állampolgárság-fogalmat ismerünk. Az állampolgárság meghatározása ennek megfelelően kezdetben állami keretek között ment végbe, később azonban sor került a nemzetközi jogi definiálásra is. A belső jogban az állampolgárság fogalmában a hangsúlyos elem az egyén és az állam között meglévő kapcsolat, amelyből az egyén és az állam között fennálló jogok és kötelezettségek fakadnak. A nemzetközi jogban az állampolgárság elsősorban az egyének államok közötti elosztását, az egyénnek meghatározott államhoz való tartozását,^[68] emellett az egyén és az állam olyan kapcsolatát jelenti, amely az államok számára alapul szolgálhat más államok irányában fennálló jogok és kötelezettségek gyakorlására, illetve teljesítésére. Az állampolgárság nemzetközi jogi fogalmáról elmondható, hogy a belső jogból fejlődött ki, azonban bizonyos esetekben annál tágabb,^[69] illetve szűkebb^[70] lehet. Ezzel szemben egyesek az állampolgárságra tisztán formális feltételezésként tekintenek,^[71] mely a nemzetközi jogban nem jelent semmilyen speciális jogot vagy kötelezettséget,^[72] mások

[66] Lásd Inter-American Court of Human Rights, *Advisory Opinion on Proposed Amendments to the Naturalization Provision of the Constitution of Costa Rica*, 19 January 1984, OC-4/84. Ser. a, No. 4, Para 32.; Inter-American Court of Human Rights, *Yean and Bosico children v. Dominican Republic*, Judgment of 8 September 2005, Ser. C, No. 130, Para 140.

[67] Nagy, 1999, 261.

[68] Apáthy István úgy vélekedik, hogy „állampolgároknak a nemzetközi jog elvei szerint azok tekintendők, a kik a állammal maradandó összekötésben állnak”. (Apáthy, 1888, 143-144.)

[69] A brit védett személyek (*British protected persons*) – amely státusz korábban a gyarmati, brit védelem alatt álló, mandátum- és gyámsági területek lakosságát illette meg – például a belső jog alapján nem minősültek állampolgárnak, azonban nemzetközi jogi szempontból az állampolgárokkal hasonló megítélés alá estek a védelem nyújtása tekintetében. (Clute, 1966, 104-105.; Weis, 1956, 22.) E státusszal a hatályos 1981. évi állampolgárságról szóló törvény értelmében a volt gyarmati, brit védelem alatt álló, mandátum- és gyámsági területek olyan lakossága rendelkezik, akik az adott területen lévő állam állampolgárságával nem rendelkeznek. A státuszból elnevezésével ellentétben már nem fakad a diplomáciai védelem lehetősége, előnye csupán annyi, hogy eme személyek az Egyesült Királyság állampolgárságát regisztrálásnak nevezett honosítással megszerezhetik. *British Nationality Act of 1981, Part V Section 38, Part I Section 4 Paragraph (1)*.

[70] Előfordulhat, hogy az állam belső joga alapján állampolgárnak tekinti az adott személyt, azonban a nemzetközi jog értelmében nem minősül állampolgárnak, mivel más állam nem ismeri el az adott államhoz fűződő állampolgári kötelékét. A Nemzetközi Bíróság a Nottebohm ügyben kimondta, hogy az állampolgárság más államok általi elismerését, valamint az állampolgár számára diplomáciai védelem nyújtását a nemzetközi jog szabályozza. Lásd bővebben *International Court of Justice, Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 23.; Lásd továbbá Weis, 1956, 7.

[71] Koessler, 1946-1947, 70-71.

[72] Uo. 75-76.

az állampolgárság nemzetközi jogi fogalmának szükségességét vitatják.^[73] Jelenleg egyetlen hatályos nemzetközi szerződésben található meg az állampolgárság fogalma: az 1997. évi állampolgárságról szóló európai egyezmény^[74] 2. cikk a) pontja értelmében az állampolgárság „valamely személy és egy állam közötti jogi kötelék, és nem utal a személy etnikai származására”. Az állampolgársághoz kapcsolódó, nemzetközi jogban megjelenő állami jogok és kötelezettségek meglétéhez általában szükséges az állampolgárság más államok általi elismerése, így az állampolgárságból fakadó nemzetközi jogok és kötelezettségek gyakorolhatósága és teljesíthetősége más államoktól is függ.

VII. AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGRA HASZNÁLT KIFEJEZÉSEK SOKFÉLSÉGE

Mindezek fényében lehet elkülöníteni az egyes nyelvekben az *állampolgárságra használt kifejezéseket*, melyek használatában következetlenség figyelhető meg. Az angol nyelvben a *citizenship* és a *nationality*, valamint más nyelvekben megtalálható megfelelőik gyakran szinonimaként jelennek meg, olykor azonosítva a francia *ressortissant*, a német *Staatsangehörigkeit*, valamint az olasz *appartenenza* elnevezésekkel.

A kifejezések jelentésének megállapításához az állampolgárság történeti formái nyújthatnak segítséget. Az angol *citizenship*, és más nyelvi megfelelői a középkori városi polgárságra és annak jellegére vezethetők vissza. A városi polgár öntudatos tagja volt az autonóm városi közösségnek, részt vett annak politikai életében,^[75] melynek következtében szoros kapcsolata állt fenn a várossal. Később a polgár és a város közötti kötelék kiszélesedett a nemzeti közösségben való tagságra, a politikai részvétel azonban továbbra is a kifejezés része maradt, és azon állampolgárok elnevezésévé vált, akik politikai jogaik révén a közéletben aktív szerepet vállaltak. A *citizenship* mögött ezért modern értelemben is az állampolgárságnak, mint az ahhoz fűződő jogok és kötelezettségek összességének – különösen a polgári és politikai jogok birtoklásának – jelentéstartalma húzódik meg.^[76] Mivel az állampolgári jogok és kötelezettségek megléte a belső jogban releváns, a *citizenship* kifejezés az állampolgárságra elsősorban a belső jogban alkalmazható.^[77] Nemzetközi jogi értelemben így az egyén államhoz tartozásának kifejezésére a *citizenship* használata helytelen.

[73] Kelsen, 1932, 244.

[74] Európai egyezmény az állampolgárságról, Strasbourg, 1997. november 6. Hatályba lépett: 2000. március 1. Magyarországon kihirdette: 2002. évi III. törvény, az Európa Tanács keretében, 1997. november 6-án kelt, az állampolgárságról szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről.

[75] Verzijl, 1972, 14.

[76] Moore, 1906, 273. §372.; Hyde, 1945, 1066–1067.; Cogordan, 1879, 6.

[77] Koessler, 1946–1947, 62–63.

A *citizenship* szemben a *nationality* kifejezés elsődleges jelentéstartalma az államhoz tartozást és az állam iránti hűséget^[78] hordozza, az állampolgári jogok és kötelezettségek meglététől függetlenül.^[79] A Nemzetközi Bíróság a *nationality* meghatározásánál szintén elsősorban az egyén és az állam megfelelő kapcsolatát alátámasztó tényekre, nem pedig az állampolgári jogok és kötelezettségek fennállására helyezte a hangsúlyt.^[80] A nemzetközi jog nézőpontjából az állampolgárság vizsgálatánál az egyén állampolgári jogainak és kötelezettségeinek megléte ugyanis irrelevánsnak tekinthető,^[81] mivel a lényegi szempont az, hogy az egyént mely államhoz fűzi, illetve egyáltalán fűzi-e valamely államhoz állampolgári kapcsolat. A nemzetközi jogban nem releváns továbbá az sem, hogy az állam különbséget tesz-e a politikai jogokkal rendelkező citizenek és politikai jogokkal nem rendelkező, más státuszú egyének között.^[82] Következésképpen azokban a nyelvekben, melyekben az állampolgárságra a *nationality* és a *citizenship* kifejezésekhez hasonló fogalompár figyelhető meg, a nemzetközi jogban az állampolgárság megjelölésére a *nationality*nek megfelelő kifejezések használata szükséges, melyet alátámaszt az a tény is, hogy valamennyi állampolgársági tárgyú nemzetközi szerződés az állampolgárság megjelölésére a *nationality* kifejezést használja.

Az állampolgárok a belső jogban két csoportba sorolhatók, ugyanis a *nationality*vel rendelkező *national* személyek egy része nem feltétlenül rendelkezik állampolgári jogokkal és kötelezettségekkel, vagyis *citizen* státusszal.^[83] A két meghatározás így leginkább két körrel ábrázolható, melyek egymáshoz való viszonya úgy képzelhető el, hogy a *national* egyének, vagyis az államhoz tartozók körén belül helyezkedik el az állampolgári jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező *citizen* egyének kisebb köre. A *citizenship* kifejezés tehát nem alkalmazható helyesen a *nationality* szóval szinonimaként,^[84] az egyén

[78] Az Egyesült Államokban például *national* státuszúnak azon egyének minősülnek, akik vagy az Egyesült Államok citizenek, vagy pedig nem citizenek az Egyesült Államoknak, de az állam felé állandó hűséggel tartoznak Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82-414, Section 101 (a) (22).

[79] *Minor v. Happersett*, 88 U.S. 162 (1874); *Romano v. Comma*, (Egyptian Mixed Court of Appeal). Annual Digest of Public International Law Cases, 1925-1926, Case No. 195, 265.

[80] International Court of Justice, *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 23.

[81] Fontos megjegyezni, hogy a *de facto* hontalanságnál a vizsgálat tárgya nem az egyén állampolgárságára terjed ki, hiszen a *de facto* hontalan fogalma is tartalmazza, hogy az ilyen státuszú egyének rendelkeznek állampolgársággal. A nemzetközi jogi szabályozás célja ez esetben az, hogy a *de facto* hontalan státusz kialakulását elkerüljék, illetve azt megszüntessék azáltal, hogy az állammal létrehozott megfelelő kapcsolat megteremtése útján az egyén gyakorolhassa állampolgári jogait és teljesíthesse kötelezettségeit.

[82] Oppenheim, 1905, 348.

[83] Moore szerint a *nationality* nem csak azokat foglalja magában, akiket *citizen*nek nevezünk, hanem azokat is, akiket, függetlenül attól, hogy *citizen*ek e vagy sem, *national*nak nevezünk. (Moore, 1906, 273. §372.)

[84] A két kifejezés szinonimaként való használatát lásd például Spiro, 1997, 1411-1485.; R. Donner a két kifejezés szinonimaként való használatát azzal magyarázza, hogy a *nationality* a közösségben való tagságként ragadható meg, amely egyben politikai státuszt is jelent. (Donner, 1994, xv.)

államhoz tartozása, illetve az állammal való kapcsolata leírásaként. Kitűnő példa a *citizen*nek nem minősülő *national* személyek csoportjára a történelemben a gyarmati területek polgárainak az anyaállam által adott státusz, vagyis a *citizenship*et nélkülöző *nationality*.^[85] A *national* de nem *citizen* egyének csoportja napjainkban is megfigyelhető. Az Egyesült Államokban például *non-citizen national* státuszúnak azok a személyek tekinthetők, akik az *outlying possession* státuszú területeken^[86] születtek, vagy azokkal kapcsolatuk áll fenn, és állandó hűséggel tartoznak az Egyesült Államok felé annak ellenére, hogy nem minősülnek *citizen*nek.^[87] A *national*-hoz hasonlóan német nyelvben az egyén államhoz tartozása az *Einheimische*, a *Volksgenosse*, illetve a *Staatsangehörige* kifejezésekkel írható le, amely az állampolgárokat megkülönbözteti a külföldiektől. Emellett a *Staatsbürger* személyeket az államhoz tartozó más egyénektől (*Volksgenosse*) szükséges elválasztani,^[88] amely két kategória a francia nyelvben a *citoyen* és a *national* kifejezésekkel feleltethető meg.^[89] A német nyelv tehát különbséget tesz az államhoz tartozó és az állampolgári jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező egyének között. A német szakirodalomban egyes nézetek a *Staatsangehörigkeit* fogalmán belül tesznek különbséget a belső – az állampolgári jogokat és kötelezettségeket kifejező – állampolgárság és a külső – az államhoz tartozást előtérbe helyező – állampolgárság között,^[90] mely tulajdonképpen párhuzamba állítható azzal, hogy a *citizenship* az államhoz tartozás belső reflexiója, míg a *nationality* annak külső megnyilvánulási formája. E nézet szerint a *Staatsangehörigkeit* nem azonos a *nationality* kifejezéssel, hanem mind a *nationality*, mind pedig a *citizenship* fogalmát magában foglalja, egyfajta halmazt képezve azok köré. Mindent egybevetve elmondható, hogy – az angol nyelv kifejezéseit használva – minden *citizen national*, azonban nem minden *national citizen* is egyben.^[91]

Külön említést érdemelnek a francia *ressortissant*, valamint az olasz *appartenenza* kifejezések, melyek nem utalnak az egyén és az állam közötti kötelék eredetére, létrejöttének módjára vagy alapvető karakterére, az állam felé tanúsított hűségre. Ehelyett az egyén államhoz tartozásának elsősorban azt a

[85] A brit *national*nak számítotak brit *citizenship* nélkül például Hong Kong állampolgárai, amikor az az Egyesült Királyság gyarmati területe volt. Chan, 1990, 57–62. Hasonló volt a Fülöp-szigetek állampolgárainak státusza az Egyesült Államokban, amikor az a területet gyarmatnak tekintette. (Koessler, 1946–1947, 66–67.)

[86] *Outlying possession* státuszú területnek minősül Amerikai Szamoa és Swain szigete. Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82–414, Section 101 (a) (29).

[87] Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82–414, Section 308. Az Északi-Mariana-szigeteken született vagy ott tartózkodási hellyel rendelkező egyének akkor kaphatnak *non-citizen national* státuszt, ha ilyen nyilatkozatot tesznek. Lásd Covenant to Establish a Commonwealth of the Northern Mariana Islands (Szerződés az Északi-Mariana-szigeteki Nemzetközösség létrehozásáról). Saipan, 1975. február 15. Public Law No. 94–241, Article III Section 302.

[88] Bluntschli, 1863, 191.

[89] Bluntschli, 1877, 183.

[90] Jellinek, 1951, 50.

[91] Cogordan, 1879, 6.

mozzanatát hangsúlyozzák, hogy az egyén az állam szuverenitása alatt áll.^[92] Ez indokolhatja azt is, hogy a *ressortissant* kifejezésről a francia bíróság,^[93] valamint az ausztriai-román vegyes döntőbíróság^[94] egyaránt megállapította, hogy szélesebb értelemmel bír, mint a francia *national* szó, holott a nemzetközi szerződések fordítása során az angol *national* megfelelőjeként használják a *ressortissant* kifejezést.^[95] A német-francia vegyes döntőbíróság azonban kimondta, hogy a *ressortissant* szélesebb értelme nem jelenti azt, hogy a hontalan személyek *ressortissant*nak minősíthetők.^[96]

A magyar nyelvben használatos *állampolgárság* kifejezés eredetét tekintve a német nyelvből vezethető le, mivel polgár szavunk a német *der Purger*, illetve egyes nézetek szerint a *Bürger* szóból ered. A szó etimológiáját alapul véve tehát az állampolgár kifejezés a német *Staatsbürger* kifejezésnek feleltethető meg. A *Staatsbürger* kifejezés a francia *citoyen* és az angol *citizen* szavakkal fordítható le, tehát a magyar állampolgárság szó közelebb áll a *citizenship*, mint a *nationality* elnevezéshez.^[97] Az állampolgár szó kettébontva továbbá az állam polgára jelentéstartalmat hordozza magában, vagyis visszautal a polgár szóra, amelyhez a középkori városban a politikai jogok és kötelezettségek szorosan kapcsolódtak. A sok esetben árnyalt magyar nyelv ezúttal tehát kevésbé cizellált: az állampolgár szóban próbálja kifejezni mind a nemzetközi jog szempontjából releváns államhoz tartozás, mind pedig a belső jogban fontos állampolgári jogok és kötelezettségek meglétének kifejezését, noha a kifejezésben elsősorban az utóbbi hangsúlyos.

Az említett kifejezések pontos elkülönítése fontosnak bizonyul ahhoz, hogy alapul szolgáljon az állampolgárság definiálása körül kialakult viták feloldásához, és hozzájáruljon az állampolgárság fogalmi összetevőinek megértéséhez.

[92] Verzijl, 1972, 8.

[93] *Prince Elie de Bourbon-Parma v. Auroux ès qualité et Ministère public*, French Cour de Cassation, Clunet, 1923. 904–930.

[94] Az ausztriai-román vegyes döntőbíróság megállapította, hogy habár a St. Germain-i békeszerződésben az angol *national* francia megfelelője a *ressortissant*, ez nem jelenti azt, hogy a *ressortissant* kifejezés nem lehet bővebb, mint a *national*, mivel a romániai zsidók nem tekintethetők állampolgárnak, mégsem minősülnek hontalannak. A békeszerződés alapján a Románia joghatósága alá tartozó személyek tekintetében a békeszerződés alkalmazható, és mivel a Romániában született zsidó személyek Románia joghatósága alá tartoznak, a szerződés értelmében *ressortissant*nak minősülnek. *Kahane (Successor) v. Parisi and Austrian State*, Austro-Roumanian Mixed Arbitral Tribunal. In: Gidel, 1923, 943. További eseteket lásd Weis, 1956, 10.

[95] Lásd például *Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany* (Békeszerződés a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Németország között), Versailles, 1919. június 28. Hatályba lépett: 1920. január 10.; *Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria* (Békeszerződés a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Ausztria között), St. Germain-en-Laye, 1919. szeptember 10. Hatályba lépett: 1920. július 16.; *Treaty of Peace with Turkey* (Békeszerződés Törökországgal), Lausanne, 1923. július 24. Hatályba lépett: 1924. augusztus 6.

[96] *Wiener-Weimberger v. Friedlaender and Oliven*, German-French Mixed Arbitral Tribunal. In: Gidel, 1923, 798.

[97] Hasonló szellemben fogalmaz J. H. W. Verzijl is, amikor az *állampolgár* szót a *citizenship*, *citoyenneté*, *cittadinanza*, *cindadania* és *Staatsbürgerschaft* kifejezések között említi. (Verzijl, 1972, 14.)

VIII. KÖVETKEZTETÉSEK

Az államok belső jogi sokszínűsége következtében az állampolgárság fogalmának számos megjelenési formája létezik, az állampolgárság jellegzetes fogalmi elemei azonban a fenti vizsgálatot követően megállapíthatók, amely hozzájárulhat egy általánosan elfogadható belső jogi állampolgárság-fogalom megalkotásához. Az állampolgárság nemzetközi jogi értelemben vett fogalma kapcsán a létező meghatározások kevésbé különbözőek, ám ezek egységesítéséhez, helyesbítéséhez úgyszintén elengedhetetlen az állampolgárság fogalmi elemeinek elemzése.

Az állampolgárság keletkezése és megszűnése tekintetében jogi kapcsolatként írható le, azonban a jogi kapcsolaton túl az egyén és az állam között személyes kapcsolat húzódik meg, amely az állampolgári hűségben is testet ölt. Az egyén és az állam megfelelő kapcsolatának elve a nemzetközi jogban alakult ki, jóllehet az állampolgárság hatékonyságának hiánya gyakran párosul azzal, hogy megfelelő feltételek híján az állampolgári jogok és kötelezettségek nem válhatnak teljessé.

Az egyén az állampolgárrá válással az állam szuverenitása alá kerül. Mivel az állampolgár általában az állam területén tartózkodik, az állam területi szuverenitása gyakran terjed ki rá, de állampolgárként elsősorban az állam személyi szuverenitása alatt állónak tekintendő. Mindezt igazolja, egyrészt, hogy az állam joghatósága az állampolgár felett külföldön is fennáll, másrészt, hogy az állam területén belül az állampolgárok és a külföldiek a személyi szuverenitással különböztethetők meg.

Az állampolgári jogok és kötelezettségek az állampolgárságot kitöltik tartalommal, de nem érintik az állampolgárság létét, hiányuk ugyanis nem eredményezi az állampolgárság megszűnését. Az állampolgári jogok és kötelezettségek nem következnek automatikusan az állampolgárságból. Az állampolgárság csupán előfeltétele, de nem keletkeztetője az állampolgári jogoknak és kötelezettségeknek, mivel fennállásukhoz további feltételek szükségesek. E feltételek hasonlóságot mutatnak a megfelelő kapcsolatot bizonyító tényekkel. Amennyiben tehát az egyén és az állam között nem beszélhetünk megfelelő kapcsolatról, valószínűsíthető, hogy az egyén állampolgári jogai és kötelezettségei hiányozni fognak vagy nem lesznek teljesek.

Az állampolgárság a belső jogban egyaránt tekinthető státusznak és jogviszonynak. Az eltérést a két nézet között az adja, hogy míg a státuszelmélet alapján az állampolgárság az egyén állampolgári jogai és kötelezettségei összességének minősítendő, addig a jogviszonyelmélet az állampolgárságot a jogviszony alanyainak, vagyis az egyénnek és az államnak az állampolgárságból fakadó jogai és kötelezettségei összességékként fogja fel. A nemzetközi jog szemszögéből az állampolgárság jogviszonynak tekintendő, mivel a nemzetközi jogban az állam állampolgárságból eredő jogai és kötelezettségei hangsúlyosabbá válnak. Az állampolgárság tagságként való felfogása azonban mind a belső jog, mind a nemzetközi jog nézőpontjából helytelen, mivel az elsősorban a politikai közösségben való tagságra utal, és az e kategóriába tartozó személyek köre minden bizonnyal kisebb, mint az állampolgárok csoportja.

Az állampolgárság a belső jogban többnyire, a nemzetközi jogban pedig egyértelműen közjogi jellegűnek tekinthető, amely azonban gyakran kihat az egyén magánjogi jogaira és kötelezettségeire is. A belső jogban – a szakirodalmi túlsúly mellett – a közjogi jelleget támasztja alá, hogy az államok nagy részének alkotmányában, a szabályozást gyakran törvényi szintre utalva, említésre kerül az állampolgárság.

Az állampolgárság meghatározása az állam szuverenitásából eredő joga, melyet nemzetközi jog is szabályoz az állam – akaratából eredő – nemzetközi jogi kötelezettség-vállalásainak megfelelően. Az állampolgárság így mind belső jogi, mind nemzetközi jogi természetű, azonban a fogalom lényegi elemei tekintetében a hangsúlyos elemek különbözőek. Míg a belső jogban az államhoz tartozás mellett fontos szerepet játszanak az állampolgárságból fakadó állampolgári jogok és kötelezettségek, addig a nemzetközi jogban a hangsúly az egyének államhoz tartozására, az egyének államok közötti elosztására, az egyén és az állam megfelelő kapcsolatára esik, függetlenül az állampolgárságból eredő jogok és kötelezettségek meglététől.

A fogalom belső jogi és nemzetközi jogi jellegének elválasztása ismeretében az állampolgárságra használt kifejezések pontosítása szükséges. A *nationality* és a *citizenship* dichotómiáját ismerő nyelvekben az állampolgárság fogalmának meghatározása során a belső jogban a *citizenship* megfelelői, a nemzetközi jogban pedig a *nationality* megfelelői használandók. A német nyelvben a *citizenship* megfelelőjének a *Staatsbürgerheit* tekinthető, míg a *nationality*-vel a *Staatsangehörigkeit* azonosítható. A francia *nationalité*, valamint a *citoyenneté* mellett egy harmadik kifejezés, a *ressortissant* is megemlíthető, amely az államhoz tartozás tekintetében a joghatóságot hangsúlyozza, és ezáltal a *nationalité*-nél szélesebb értelmet nyer. A *ressortissant*-hoz hasonló az olasz nyelvben az *appartenenza*, amely a *nazionalita* és a *cittadinanza* kettőssége mellett jelenik meg. A magyar *állampolgárság* kifejezés – etimológiáját tekintve – a *citizenship* és megfelelői körébe sorolható, amely csoportba a szó eredetét mutató *Staatsbürgerschaft* is tartozik. A magyar nyelvben azonban nem található más kifejezés az állampolgárság megjelölésére, így az állampolgárság szó szolgál a nemzetközi jogi fogalom leírásaként is.

Mindezek alapján egy-egy általánosan elfogadható belső jogi, illetve nemzetközi jogi állampolgárság-fogalom az alábbiak szerint határozható meg:

A belső jog értelmében az *állampolgárság (citizenship)* az egyén és az állam között jogi és személyi kapcsolat alapján fennálló közjogi státusz vagy jogviszony, amely alapul szolgál az állampolgári jogok és kötelezettségek – további feltételek fennállása esetén – való keletkezésének.

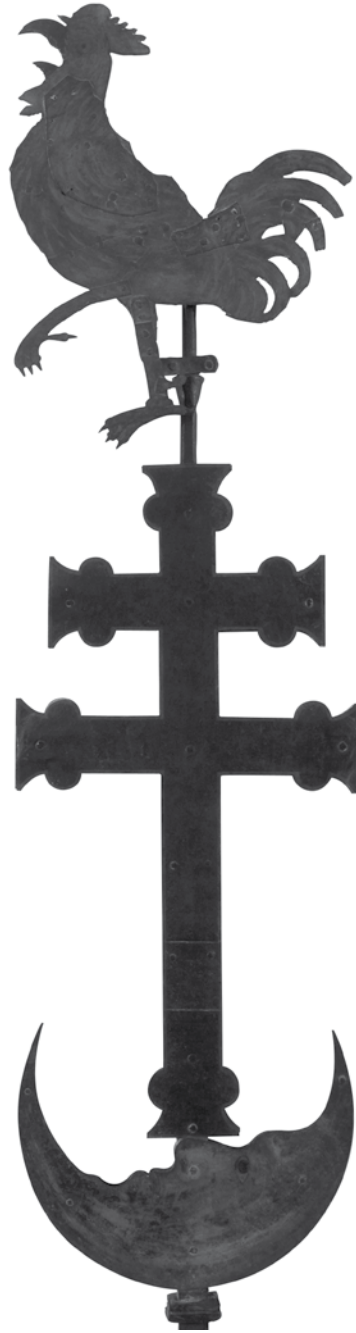
A nemzetközi jog értelmében az *állampolgárság (nationality)* az egyén és az állam között jogi és személyi kapcsolat alapján fennálló közjogi jogviszony, amely az egyén államhoz tartozását fejezi ki, és amely megfelelő kapcsolat esetén az állam számára alapul szolgálhat más államok irányában megnyilvánuló jogok gyakorlására és kötelezettségek teljesítésére.

IRODALOM

- Apáthy István (1888): *Tételes európai nemzetközi jog*. Franklin-Társulat, Budapest.
- Blackstone, William (1979): *Commentaries of the Laws of England. Book I. Of the Rights of Persons*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Bluntschli, Johann Caspar (1863): *Allgemeines Staatsrecht. Band I*. Der J. G. Cotta'schen Buchhandlung, München.
- Bluntschli, Johann Caspar (1877): *Théorie générale de l'État* (trad.: Armand de Riedmatten). Librairie Guillaumin et Cie, Paris.
- Boll, Alfred M. (2007): *Multiple Nationality and International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston.
- Brown, Philip Marshall (1940): The „Cardenas Doctrine”. *The American Journal of International Law*. Vol. 34. No. 2. 300-302.
- Brownlie, Ian (2003): *Principles of Public International Law*. Oxford University Press, Oxford.
- Buza László – Hajdu Gyula (1968): *Nemzetközi jog*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Buza László (1935): *A nemzetközi jog tankönyve*. Politzer Zsigmond és Fia, Budapest.
- Chan, Johannes M. M. (1990): Hong Kong: An Analysis of the British Nationality Proposals. *Immigration and Nationality Law and Practice*. Vol. 4. No. 2. 57-62.
- Clute, Robert E. (1966): Nationality and Citizenship. In: Robert R. Wilson (ed.): *The International Law Standard and Commonwealth Developments*. Durham, Duke University Press, 100-136.
- Cogordan, George (1879): *La nationalité au point de vue des rapports internationaux*. L. Larose Libraire-Éditeur, Paris.
- Cornelisse, Galina (2010): *Immigration, Detention and Human Rights. Rethinking Territorial Sovereignty*. Brill, Liden.
- Donner, Ruth (1994): *The Regulation of Nationality in International Law*. Transnational Publishers Inc., New York.
- Dupuy, Pierre-Marie (2004): *Droit international public*. Dalloz, Paris.
- Erler, Edward J. – West, Thomas G. – Marini, John A. (2007): *The Founders on Citizenship and Immigration: Principles and Challenges in America*. Lanham, Rowman & Littlefield.
- Faluhelyi Ferenc (1936): *Államközi jog I*. Dr. Karl Könyvesbolt, Pécs.
- Field, David Dudley (1929): Outlines of an International Code. *The American Journal of International Law – Special Supplement*. Vol. 23. 115-117.
- Franklin, Frank George (1906): *The Legislative History of Naturalization in the United States. From the Revolutionary War to 1861*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Ganczer Mónika (2011): Az állampolgárság fogalmának történeti formái az ókortól a modern korig. *Jog Állam Politika*, III. évf. 1. szám, 61-69.
- Gidel, Gilbert Charles (éd.) (1922-1930): *Recueil des décisions des tribunaux arbitraux mixtes institués par les traités de paix*. Vol. I-X. Sirey, Paris.
- Harvard Law School (1929): Research in International Law. *The American Journal of International Law – Special Supplement*. Vol. 23. 1-129.
- Hyde, Charles Cheney (1945): *International Law Chiefly as Interpreted and Applied by the United States*. Vol. II. Little, Brown, and Company, Boston.
- Irk Albert (1929): *Bevezetés az új nemzetközi jogba*. Danubia, Pécs.
- Jellinek, Hansjörg (1951): *Der automatische Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit durch Völkerrechtliche Vorgänge, zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Staatensukzession*. Carl Heymanns Verlag, Berlin.

- Kelsen, Hans (1932): Théorie générale du droit international public – Problemes choisis. In: *Recueil des Cours*. Tome IV. 117-351.
- Kettner, James H. (1978): *The Development of American Citizenship, 1608-1870*. University of North Carolina Press, Chapel Hill.
- Knapp László (2009): Az uniós polgárok diplomáciai és konzuli védelméről I. *Jog Állam Politika*. I. évf. 4. szám, 69-89.
- Koessler, Maximilian (1946-1947): “Subject,” “Citizen,” “National,” and “Permanent Allegiance”. *The Yale Law Journal*. Vol. 56. 58-76.
- Kuran, Timus (2011): *The Long Divergence. How Islamic Law Held Back the Middle East*. Princeton University Press, Princeton – Oxford.
- Lamm Vanda (szerk.) (2009): *Jogi Lexikon*. CompLex Kiadó, Budapest.
- MacCormic, Neil (2009): *Questioning Sovereignty: Law, State, and Practical Reason*. Oxford University Press, Oxford.
- Makarov, Alexander N. (1947): *Allgemeine Lehren des Staatsangehörigkeitsrechts*. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart.
- Moore, John Bassett (1906): *A Digest of International Law as Embodied in Diplomatic Discussions, Treaties and Other International Agreements, International Awards, the Decisions of Municipal Courts, and the Writings of Jurists, and Especially in Documents, Published and Unpublished, Issued by Presidents and Secretaries of State of the United States, the Opinions of the Attorneys-General, and the Decisions of Courts, Federal and State*. Vol. III. Government Printing Office, Washington.
- Nagy Károly (1999): *Nemzetközi jog*. Püski Kiadó, Budapest.
- Niboyet, Jean Hippolyte Paulin (1938): *Traité de droit international privé Français*. Vol. I. Sirey, Paris.
- O’Leary, Síofra (1996): *The Evolving Concept of Community Citizenship – from the Free Movement of Persons to Union Citizenship*. Kluwer Law International, The Hague.
- Oppenheim, Lassa (1905): *International Law, Vol. I*. Longmans, Green, and Co., New York – London – Bombay.
- Osztovits András (2008): *Az Európai Unió alapító szerződéseinek magyarázata I*. Complex Kiadó, Budapest.
- Panhuys, Haro Frederic van (1959): *The Rôle of Nationality in International Law*. A. W. Sythoff, Leiden.
- Randelzhofer, Albrecht (1982): Nationality. In: Rudolf Bernhardt (ed.): *Encyclopedia of Public International Law*. Vol. 8. *Human Rights and the Individual in International Law, International Economic Relations*. North-Holland Publishing Co. – Collier Macmillan Publishers, New York – London, 416-424.
- Spiro, Peter J. (1997): Dual Nationality and the Meaning of Citizenship. *Emory Law Journal*. Vol. 46. No. 4. 1411-1485.
- Tassy Pál (1887): *Az európai nemzetközi jog vezérfonala*. Scheiber József, Kecskemét.
- Teghze Gyula (1930): *Nemzetközi jog*. Városi Nyomda, Debrecen.
- Tóth Judit (2004): Miért nem lehet, ha szabad? A többes állampolgárság a nemzetközi és az európai közösségi jog felől. *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny*. 2. szám, 5-14. <<http://rmjk.adatbank.transindex.ro/pdf/01KozjogToth.pdf>>
- Tóth Judit (2009): The Impacts of EU Enlargement on Nation Building and Citizenship Law. In: Elspeth Guild – Kees Groenendijk – Sergio Carrera (eds.): *Illiberal Liberal States, Immigration, Citizenship and Integration in the EU*. Ashgate Publishing, Aldershot, 101-112.
- United Nations (2006): *Reports of International Arbitral Awards*. Vol. VII. New York, United Nations. <http://untreaty.un.org/cod/riaa/cases/vol_VII/1-391.pdf>

- Vattel, Emeric de (1916): *Le droit des gens, ou principes de la loi naturelle, appliqués a la conduite et aux affaires des nations et des souverains*. [Law of Nations or the Principles of Natural Law, Applied to the Conduct and to the Affairs of Nations and of Sovereigns] Vol. III. (trans.: Charles G. Fenwick). Carnegie Institution of Washington, Washington.
- Verzijl, Jan H. W. (1972): *International Law in Historical Perspective*. Vol. V. A. W. Sijthoff, Leiden.
- Weis, Paul (1956): *Nationality and Statelessness in International Law*. Stevens & Sons Ltd., London.
- Weiss, André (1892): *Traité théorique et pratique de droit international privé*. Vol. I. *De la nationalité*. L. Larose & Forcel Éditeurs, Paris.
- Wildman, Richard (1849): *Institutes of International Law*. Vol. I. William Benning & Co., London.
- Williams, Fischer (1927): Denationalization. *British Yearbook of International Law*. Vol. 8. 45–61.
- Willoughby, Westel Woodbury (1907): Citizenship and Allegiance in Constitutional and International Law. *The American Journal of International Law*. Vol. 1. No. 4. 914–929.



•
A győri vaskakas